

פרק ג'

סחר-החוך ומאזן-התשלומים

1. התפתחות מאזן-התשלומים

התופעות העיקריות המתבלטות במאזן העיסקות הבינלאומיות של המשק הישראלי בשנת 1956 כרוכות ברובן בעלייה גדולה בהוצאות במטבע-חוך לצורכי בטחון, אשר הביאה להרעה ניכרת במאזן. בגרעון בחשבון השוטף (בלי הוצאות-הבטחון) חלה עלייה מתונה בלבד, אשר אלמלי הוצאות-הבטחון המיוחדות לשנת 1956 היתה עשויה להביא למצב שונה — הן בחשבון-השוטף והן בחלקיו האחרים של מאזן-התשלומים.

יבוא המוצרים והשירותים עלה ב-1956 ב-102 מיליון דולאר, לעומת 1955, ויצוא המוצרים והשירותים עלה ב-27 מיליון דולאר; כך שהגרעון בחשבון השוטף עלה בשיעור של 75 מיליון דולאר, והגיע לכדי 358 מיליון דולאר. עליית הגרעון ב-1956 גדולה בהרבה מהעלייה ב-1955 (43 מיליון), שאף היא מצידה היתה הרעה בולטת לעומת השנים הקודמות. מאידך, אם יוצא מן החשבון-השוטף הסעיף הכולל את שירותי הממשלה, יגיע הגרעון בחשבון-השוטף ל-249 מיליון דולאר בשנת 1955, ול-264 מיליון דולאר בשנת 1956; משמע, שעליית הגרעון ב-1956 היא בשיעור של 15 מיליון דולאר בלבד.

ניתן איפוא לומר כי אלמלי השינוי בהוצאות-הבטחון והשינוי (הפחות חשוב, מבחינת השפעתו הכמותית) במחירים העולמיים, היו נתוני מאזן-התשלומים מעידים על שינוי לטובה. לעומת המגמה שהשתקפה בשנת 1955, אולם למעשה, לרגל הוצאות-הבטחון המוגברות ואי-הצימצום בהוצאות אחרות, נושא המאזן אופי אחר. הגדלת הגרעון במאזן השוטף פירושה, בהכרח, עליית העודף בחשבון התקבולים החד-צדדיים ובחשבון-ההון. במידה מסוימת אמנם חלה עלייה בתקבולים החד-צדדיים, כתוצאה מהגברת ההכנסות שנתקבלו מיהדות התפוצות; אולם בעיקר נתאפשר הגידול בגרעון בחשבון-השוטף על-ידי קבלת מקדמות על-חשבון תקבולים חד-צדדיים בשנים הבאות, ועל-ידי עלייה בחובות. בחשבון-ההון נראית עלייה נטו בחובות ב-1956, בסכום של 93 מיליון דולאר, בעוד שב-1955 עלו החובות ב-77 מיליון, וב-1954 הם ירדו ב-21 מיליון. מדאיג במיוחד הרכב החובות: בעוד שבשנת 1955 עלו החובות נטו לזמן-בינוני ולזמן-ארוך ב-82 מיליון דולאר, ואילו החובות לזמן-קצר ירדו ב-5 מיליון, הרי ב-1956 עלו החובות לזמן-ארוך ב-72 מיליון, והחובות לזמן-קצר ב-21 מיליון. לעומת זאת יש לציין כי חל שיפור בהרכבם של החובות לזמן-ארוך, שכן העלייה בחשבון זה התרכזה במילווי-הפיתוח, שהכנסותיו הגיעו ל-47 מיליון דולאר ב-1956, לעומת 32 מיליון דולאר ב-1955, ובהלוואות

מאזן-התשלומים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

1956			1955			
זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	
—358.0	529.3	171.3	—282.8	426.7	143.9	א. מוצרים ושירותים
—256.3	362.8	106.5	—244.7	333.6	88.9	1. מוצרים
+ 4.3	2.1	6.4	+ 5.1	2.2	7.3	2. תיירות ונסיעות לחו"ל
+ 12.7	20.7	33.4	+ 10.0	16.9	26.9	3. תחבורה
— 2.3	13.7	11.4	— 1.0	11.9	10.9	4. ביטוח
— 22.6	25.4	2.8	— 18.6	20.3	1.7	5. שירותי-הון
— 93.8	104.6	10.8	— 33.6	41.8	8.2	6. ממשלה, ושונות
+243.1	5.7	248.8	+210.4	5.1	215.5	ב. מענקים ותשלומים חד-צדדיים אחרים
						העברות של פרטיים
						7. העברות פרטיות של תושבים ועולים
+ 26.3	0.3	26.6	+ 24.3	0.2	24.5	8. פיצויים אישיים מגרמניה
+ 25.7	—	25.7	+ 18.7	—	18.7	9. מתנות
+ 8.3	—	8.3	+ 10.8	—	10.8	
						העברות הממשלה והמוסדות
+ 87.7	—	87.7	+ 87.5	—	87.5	10. השילומים מגרמניה
+ 6.7	—	6.7	+ 20.5	—	20.5	11. מענק ממשלת ארה"ב
+ 0.4	—	0.4	+ 0.4	—	0.4	12. הסיוע הטכני של האו"ם
						13. המגבית היהודית המאוחדת ומוסדות אחרים
+ 54.1	5.1	59.2	+ 36.8	4.5	41.3	14. מילווה-הביטוס
+ 28.8	—	28.8	+ 6.3	—	6.3	15. מוסדות, בסחורות
+ 5.1	0.3	5.4	+ 5.1	0.4	5.5	
—114.9	535.0	420.1	— 72.4	431.8	359.4	ס' ה"כ א' זב'

1956			1955			
זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	זכות (+) או חובה (-) נטו	חובה	זכות	
+ 93.1	28.5	121.6	+ 77.3	12.0	89.3	ג. תנועות-הון, נטו
						הלוואות לזמן-בינוני
+ 72.2	20.5	92.7	+ 82.5	1.6	84.1	ולזמן-ארוך
						16. מילווה-העצמאות
+ 47.5	—	47.5	+ 32.2	—	32.2	ומילווה-הפיתוח
						17. הלוואות ופקדונות
+ 40.7	—	40.7	+ 31.6	—	31.6	מארה"ב, במסגרת המענק
— 6.2	6.2	—	— 1.6	1.6	—	18. הלוואות אחרות לזמן-ארוך
— 14.3	14.3	—	+ 6.6	—	6.6	19. הלוואות לזמן-בינוני
+ 4.5	—	4.5	+ 13.7	—	13.7	20. השקעות מחו"ל, נטו
						תנועות-הון לזמן-קצר
+ 20.9	8.0	28.9	— 5.2	10.4	5.2	
+ 18.3	—	18.3	+ 4.0	—	4.0	21. הלוואות לזמן-קצר
+ 3.0	—	3.0	+ 1.2	—	1.2	22. חשבונות-סילוקין
						23. פקדונות חוץ
— 4.4	4.4	—	— 1.5	1.5	—	בבנקים מקומיים
						24. פקדונות בחו"ל
+ 7.6	—	7.6	— 8.9	8.9	—	(יתרות מטבע-חוץ)
— 3.6	3.6	—	—	—	—	25. הוהב המוניטארי
— 21.8	563.5	541.7	+ 4.9	443.8	448.7	סה"כ א', ב' ו-ג'
+ 21.8	—	21.8	— 4.9	4.9	—	סעויות והשמטות, נטו

המסור: המשכה לזמן-ארוך, האוצר; והישוּבִי בנק ישראל.

ממשלת ארה"ב, שהינן חלק מן המענק שיש להחזירו במטבע ישראלי, כתום שלושים שנה; ואילו בהלוואות אחרות חלה ירידה ב־21 מיליון דולאר בקירוב.

יחד עם זאת יש לשים לב לסעיפים מספר בחשבון התקבולים החד־צדדיים, אשר אף כי אינם מהווים התחייבות של המשק הישראלי, מבחינה פורמאלית, הרי כל גידול בהם מעיד על צימצום התקבולים במטבע־חוץ בעתיד שאינו רחוק. הכוונה בראש ובראשונה למילוות־הביסוס, שהם התחייבות של יהדות ארה"ב לבנקים בחוץ־לארץ; שתוחזר בשנים הבאות מתוך הכנסות המגבית היהודית המאוחדת. מילווה מעין זה בן 55 מיליון דולאר, נלקח ב־1954 בעיקר לשם קונסולידאציה של חובות המשק הישראלי לזמן־קצר, ובחלקו — ליצירת יתרות בחוץ־לארץ. ב־1956 נלקח שוב מילווה כזו, בסכום של 29 מיליון דולאר, אלא שבשנה זו לא שימש להחזרת חובות לזמן־קצר — שכאמור עלו (נטו) ב־21 מיליון דולאר — אלא למימון הגרעון במאזן־השוטף. כן יש לציין את הרמה הגבוהה של השילומים מגרמניה, שפירושה ניצול מואץ של תקבולינו ממקור זה, ובהכרח — אזילה מהירה יותר של המקור בעתיד. את ההתפתחות המדאיגה בעליית החובות שיש לשלם בשנים הקרובות, שחלה על־אף השימוש במקורות מטבע־חוץ אחרים על־חשבון שנים אלה, ניתן לסכם בלוח ג'־2.

לוח ג'־2

העלייה בהתחייבויות־חוץ שיש לפרען בשנים הקרובות

1956	1955	
21	—5	ההתחייבויות נטו לזמן־קצר
—14	7	ההלוואות לזמן־בינוני
47	22	תקבולים חד־צדדיים על־חשבון השנים הקרובות
54	24	סה"כ

המקור: חישובי בנק ישראל.

העלייה בגרעון בחשבון־השוטף, מחוץ להוצאות הממשלה, שווה בגודלה לזו שהיתה מת־קבלת לרגל עליית המחירים, אילו היו היצוא והיבוא קבועים בממדי 1955. מחירי יבוא־המוצרים עלו ב־1956 בשיעור הדומה לזה של 1955 — כ־7 אחוזים. הגורמים לעלייה זו ב־1956 כבשנה שלפניה, היו עליית מחירי־ההובלה (בשיעור של כ־15 אחוזים) ועליית המחירים פו"ב. עליית המחירים של המוצרים שיוצאו הגיעה אף היא לשיעור של כ־7 אחוזים, ונגרמה במידה מרובה על־ידי עליית מחירי פרי־ההדר כתוצאה מהכפור ומהיבול הגרוע בספרד, והעלייה במחירי היהלומים. למעשה, עלו הן היבוא והן היצוא ביותר משיעור עליית המחירים. נפחי היבוא (פרט ל"ממשלה") והיצוא עלו באותו גודל מוחלט, בערך; אולם העלייה היחסית גדולה בהרבה ביצוא מאשר ביבוא. את העלייה הזעומה ביבוא־המוצרים (במחירים קבועים) יש להעריך כיאות לאור גידול האוכלוסיה, ששיעורו ב־1956 היה גבוה מאשר בשנים הקודמות. ההגבלות על היבוא

לא הוחמרו, כנראה, במידה ניכרת, ועל-כן אין לייחס לגורם זה כשלעצמו את צימצום העלייה ביבוא. גורם נכבד לציביות היחסית ביבוא היה צימצום העלייה בצריכה הפרטית, יחסית לעליית התפוקה המקומית. לרגל עליית השכר אמנם ניתן היה לצפות למגמה של החלפת מוצרים מקומיים במוצרי-יבוא, אולם גורמים-שכנגד מנעו ירידה ניכרת במחירים היחסיים של מוצרי-היבוא; גורם אחד, שנזכר לעיל, היה עליית המחירים בחו"ל. גורם אחר, שניתן לשער כי פעל — אם-כי שיעורו לא נמדד — היה השינוי בשיעור התשלום במטבע מקומי בעבור מוצרי-יבוא לצריכה, שנגרם בעיקר על-ידי גידול בתשלומי המכס. גורם נוסף, שיש לשער כי היתה לו השפעה מסוימת ב-1956 כבשנים קודמות, היה שיפור איכותה של התפוקה המקומית. מגמות אלה — ביקוש מקומי יציב למדי לנכסי-צריכה, וחוסר שינוי בולט במחירים היחסיים של מוצרים מקומיים ומוצרי-יבוא — מנעו עלייה בביקוש ליבוא. עדות לכך אפשר למצוא בעובדה כי יבוא נכסי-הצריכה וחומרי-הגלם ירד, במחירים קבועים, ב-5 אחוזים בערך (אם כי העדר נתונים על המלאי מחייב יחס של זהירות לעדות זו). העלייה שחלה ביבוא הכולל של מוצרים נגרמה כולה על-ידי עליית יבוא נכסי-ההשקעה (בקרוב ל-30 אחוז, במחירים קבועים). היקף יבוא נכסי-ההשקעה נקבע במידה ניכרת על-ידי תקציבי הממשלה ומוסדות ציבוריים אחרים; ותקציבים אלה קבעו עלייה ביבוא להשקעה. אולם יש לשער כי חלה גם עלייה בביקוש הפרטי ליבוא זה, במידה מסוימת בגלל ההזלה היחסית של נכסי-ההשקעה מחו"ל (ששער-החליפין האפקטיבי לגביהם לא השתנה). על-ידי עליית ההוצאות המקומיות.

יש לעמוד על הגידול הניכר ביצוא-המוצרים שחל ב-1956, בשיעור של כ-18 מיליון דולאר. עלייה זו דומה במגמתה לעליות ביצוא בשנים 1953 ו-1954, אולם היא בולטת בהשוואה ל-1955, בה לא עלה כלל יצוא-המוצרים. כשליש מעליית היצוא מוסבר על-ידי עליית המחירים בחו"ל, שהיתה בולטת במיוחד בענף פרי-ההדר. לעליית היצוא גרמו גם תנאי מזג-האוויר הנוחים, לעומת תנאי-הבצורת של השנה הקודמת. עלה גם יצוא היהלומים, ובמידה מצומצמת יותר, יחסית, גם היצוא התעשייתי. בפני היצוא התעשייתי עמדו בשנת 1956 קשיים מספר:

(א) עליית השכר ב-1956, שהיתה גדולה מעליית פרויקט כוח-העבודה אף באותם מקרים בהם חלה עלייה כזו, הגדילה את הוצאות-הייצור. בעוד שיצוא ההדרים נעזר בעלייה הגדולה במיוחד במחירי פרי-ההדר באירופה (וממילא אין היצעו של יצוא זה גמיש, בזמן-הקצר, אלא הוא נקבע בעיקר בהתאם לתנאי מזג-האוויר), ואף ענף היהלומים הסתייע בעליית המחירים בשוקי חו"ל, הרי בענפי היצוא התעשייתי היתה עליית המחירים בחו"ל מצומצמת, כך שלא היתה יכולה לבטל, כשלעצמה, את השפעת העלייה בהוצאות-הייצור.

(ב) היצוא התעשייתי פנה בשנים הקודמות ברובו לארצות עמן יש לישראל הסכמי-מסחר והס-כמי-תשלומים. במסחר עם ארצות אלה חלה ירידה בשל קשיים מיוחדים, שתחילתה ב-1955, או-לם היא התבלטה במיוחד ב-1956.

לעומת אלה ננקטו במשך השנה צעדים מספר לעידוד היצוא, ובמיוחד — לעידוד היצוא התעשייתי. החשוב שבהם היה העלאת התמורה במטבע מקומי המשתלמת בעבור תקבולים מיצוא תעשייתי, על-ידי השתתפות הממשלה בהוצאות המהוות את הערך-המוסף ביצוא זה. השתתפות זו נקבעה בתחילת פברואר 1956 בגובה של 500 פרוטה לדולאר, וביוני 1955 הועלתה ל-700

פרוטה לדולאר. היא ניתנה ליצוא לארצות המשלמות במטבע קשה, וכן ליצוא לחלק מהארצות עמן יש לישראל הסכמי-מסחר.

נוסף על תמיכה זו, ששימשה ב-1956 מכשיר עיקרי לעידוד היצוא, נעשו פעולות אחרות בשטח ריכוז אינפורמציה, חקר-שווקים וכיוצא באלה. כן ניתנה לעתים תמיכה ליצוא, על-ידי השתתפות בהוצאות-ייצור מסוימות, כגון הובלה. בתחום זה יש להזכיר גם את הגידול המיוחד באשראי ליצוא, בעיקר על-ידי נכיון-מישנה של בנק ישראל ועל-ידי קרן ההון החוזר ליצוא. יתרת נכיון-המישנה במטבע-חוץ על-ידי בנק ישראל הגיעה ל-6.2 מיליון ל"י, בסוף 1955, ועלתה ל-7.5 מיליון ל"י בסוף 1956 (פרט לסכום נוסף של 7.8 מיליון ל"י שניתן בסוף 1956 לחברת השילומים). אשראי זה נועד בחלקו למימון קניות יבוא-לשם-ייצוא, ובחלקו האחר — לאפשר מתן אשראי על-ידי יצואנים ללקוחותיהם בחו"ל. קרן ההון-החוזר ליצוא הגדילה ב-1956 את הונה, שנתרם שווה בשווה על-ידי הבנקים והממשלה, ביותר מ-7 מיליון ל"י, והוא הגיע בסוף השנה ל-13.5 מיליון ל"י. יתרת-ההלוואות הממוצעת במשך השנה היתה כ-9 מיליון ל"י, ומחזור ההלוואות (שניתנו בריבית של 8 אחוזים) היה 36.5 מיליון ל"י.

כתוצאה מן הקשיים ביצוא לארצות הסכמי-המסחר (ובעיקר — תורכיה), מהצד האחד, ומן התמיכה שניתנה, כאמור, ליצוא לארצות של מטבע קשה, ולחלק מן הארצות עמן מקיימת ישראל הסכמי-מסחר, מן הצד השני — חלה עליה ניכרת בחלקם המוחלט והיחסי של האחרונות ביצוא התעשייתי הישראלי, לעומת ירידה יחסית גדולה, ואף ירידה מוחלטת, בחלקן של אותן ארצות הסכמי-מסחר שהיצוא אליהן לא נהנה מ"השתתפות" הממשלה. עובדה זו מסווה במקצת את העלייה שחלה למעשה ב-1956 ביצוא התעשייתי. רישום ערך היצוא נעשה ב"דולארים", ולצורך זה משמש שער-החליפין הרשמי של כל מטבע לשם הפיכת הערך לדולארים של ארה"ב. למעשה, במשקים מספר המקיימים הסכמי-מסחר עם ישראל גבוהים המחירים במידה ניכרת ממחירי השוק העולמי. מגמת המעבר של יצוא מתורכיה, לדוגמה, למשקים של מטבע קשה, מופיעה בהכרח — בגלל השימוש בשערי-חליפין רשמיים — כירידת ערך היצוא. קשה לחשב שער-חליפין נאות יותר, למטבעות שמדובר בהן; אולם השימוש בדיסאג'ו הנהוג לגבי מטבעות אלה בעת החלפתם הרשמית בישראל יראה כי היצוא התעשייתי עלה מ-28.9 מיליון דולאר ב-1955 ל-32.0 מיליון דולאר ב-1956, כלומר שחלה בו עלייה של 10.7 אחוזים, בעוד שלפי הרישום הנהוג, והמופיע במאזן-התשלום מים, עלה הערך מ-32.8 מיליון דולאר ב-1955 ל-35.2 מיליון דולאר ב-1956, כלומר ב-7.0 אחוזים בלבד.

שילוב הגורמים הללו — קשיים ביצוא לארצות הסכמי-המסחר (שהיצוא אליהן היה בעבר בעל ערך-מוסף נמוך בממוצע) ומתן תמיכה ממשלתית לערך-המוסף — היה גם אחד הגורמים העיקריים לעליית אחוז הערך-המוסף ביצוא התעשייתי (כחלק מן הפדיון הכולל מיצוא זה). למעשה, החליפה השתתפות הממשלה בהזלת הוצאות הייצור במידה מרובה את התמיכה שניתנה קודם-לכן בצורת פמ"ז¹ (היצואנים הזכאים ל"השתתפות" רשאים גם כיום שלא לקחתה, ולקבל תמורתה את זכות-השימוש בפמ"ז). הפמ"ז משמעו מתן רשות ליצואן להשתמש בתמורת-יצוא או לקניית חומרי-גלם לשם ייצור לייצוא ולשוק המקומי, וליהנות מן המחירים הגבוהים שיקבל

¹ פמ"ז — פקדון מטבעי-זר.

מאותו חלק של חומרי-הגלם ששימש לייצור לשוק המקומי. הליקוי שהיה כרוך בשיטת הפמ"ז היה כפול:

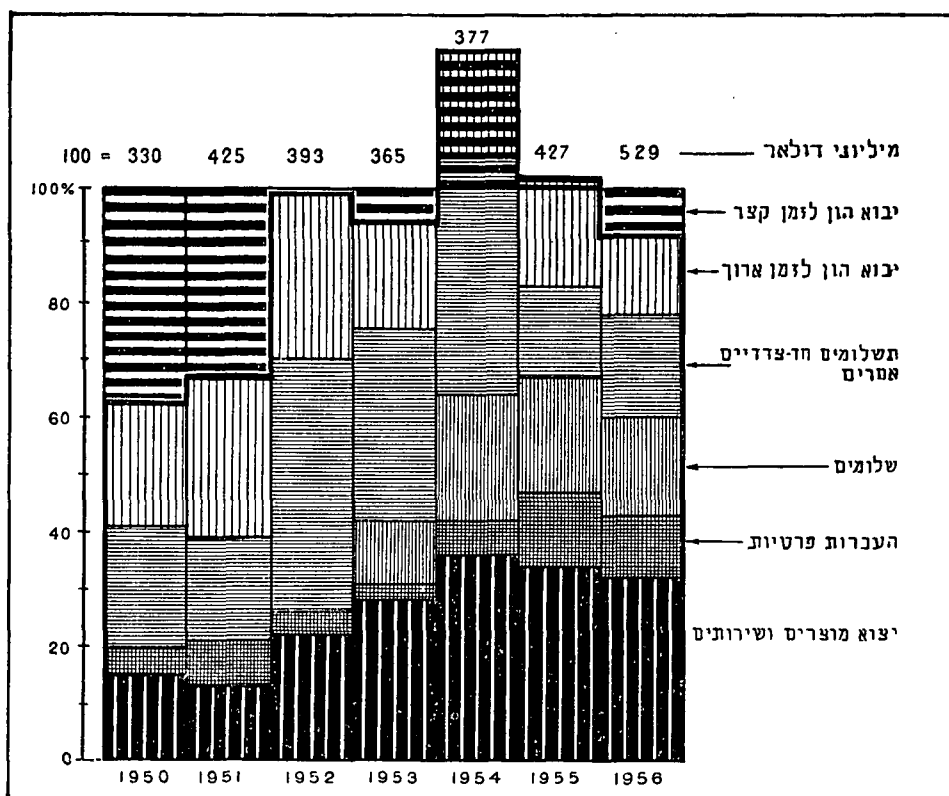
(א) גודל התמיכה לא היה שווה בכל הענפים, אלא היה שונה לפי המחירים ששררו בשוק המקומי בכל ענף וענף. עובדה זו פירושה כיוון ההתמחות לא-דווקא לענפים בהם יש למשק יתרון יחסי, אלא לאותם ענפים המבטיחים, בגלל הגבלות על היבוא וסיבות דומות, מחירים מקומיים גבוהים, יחסית. שיטת ה"השתתפות" מהווה מבחינה זו שיפור, אף כי גם היא אינה חלה בינתיים על כל ענפי-היצוא.

(ב) בדרך-כלל צריך היה צימצום הביקוש המקומי להביא לגידול היצוא, אולם שיטת הפמ"ז פירושה כי כדאיות היצוא פוחתת עם צימצום הביקוש המקומי. מסיבה זו אף ייתכן כי לגבי ענפי-יצוא מסוימים חלה ב-1956, ולפחות בחלק מן השנה, ירידה של שער-החליפין האפקטיבי.

באשר לעידוד היצוא על-ידי מתן אשראי, יש לציין כי לרגל ההגבלות הכמותיות על היקף האשראי, מצד אחד, וקביעת שער-ריבית מאכסימאלי, מצד שני, קיים במשק ממילא קיצוב מכוון

ציור ג' 1

מאזן התשלומים (התמורה ליבוא מוצרים ושירותים), 1950 עד 1956

חלק העמודה שמעל לקו העבה כולל, נוסף ליבוא הון לזמן קצר, גם את הטעויות וההשמטות נטו. להשמטות היתה חשיבות ב-1950 (18 אחוזים) וב-1951 (26 אחוזים). בשנים 1954 ו-1955 הוחזרו חובות לזמן קצר.

ובלתי-מכוון של האשראי, שנעשה על-ידי בנק ישראל, המוסדות הבנקאיים או קרנות-אשראי למטרות מיוחדות. במסגרת זו נראית הקצבת אשראי ליצוא כהכרח. בהקצבת אשראי זול במיוחד אין נזק, כל עוד סכום האשראי אינו עולה על הסכום ההכרחי, מבחינה טכנית, כהון-חומר. אולם מתן אשראי זול מעבר לסכום זה, במטרה "להוריד את הוצאות הייצור", משמעו הזלת השימוש בציוד או בעודף-מלאי, כדי לפצות את היצואן על גובה הוצאות-הייצור האחרות, ובעי-קר — השכר. מתן תמיכה מעין זו מביא לנטייה להגברת השימוש בציוד, בתהליך הייצור, ולהתמחות באותם ענפים הדורשים הון רב ועבודה מועטת, יחסית, או לצבירת מלאי. תמיכה הניתנת כשלום לערך-המוסף כולו עדיפה, ככלל, מהזלת גורם-ייצור מסויים בלבד.

קווי-ההתפתחות העיקריים במאזן-התשלומים ב-1956 הם איפוא :

- (א) העלייה הגדולה בהוצאות-הבטחון במשך השנה התבטאה בעלייה ניכרת ביבוא.
 (ב) לא נעשה נסיון להפחית את היבוא למטרות אחרות, על-ידי צימצום הביקוש הממשלתי האחר והביקוש האזרחי, או על-ידי החמרת הפיקוח.
 (ג) מסיבה זו חלה עלייה ניכרת בשימוש במטבע-חוץ על-חשבון השנים הקרובות, על-אף שגדלו תקבולים חד-צדדיים מסויימים.
 (ד) ההתפתחות המעודדת היא זו של גידול היצוא, שנבעה בחלקה האחד מעליית-מחירים זמנית, בחלק האחר — מיבולים טובים, ובמידה מסויימת — ממגמת המעבר מהסתמכות-יתר על הסכמי-מסחר, ומשימוש בשיטת הפמ"ז, לעידוד הייצוא על-ידי תמיכה ישירה.

2. היצוא

ההכנסות מייצוא מוצרים ושירותים עלו בשנת 1956 ב-19 אחוזים בערך על ההכנסות בשנת 1955, והן הגיעו ל-171.3 מיליון דולאר, כמפורט בלוח ג'-3.

לוח ג' 3

יצוא המוצרים והשירותים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב-1956 לעומת 1955		1956	1955	
במיליוני דולאר	באחוזים			
+17.6	+19.8	106.5	88.9	המוצרים
+ 9.8	+17.8	64.8	55.0	השירותים
+27.4	+19.0	171.3	143.9	סה"כ

המקור: משרד המסחר והתעשייה, והלשכה ליעוץ כלכלי, האוצר.

(א) יצוא מוצרים

ההכנסות מיצוא המוצרים עלו בשיעור של כ-20 אחוז. עלייה זו נבעה בחלקה מהעובדה כי מחירי היצוא היו בממוצע גבוהים ב-7 אחוזים מהמחירים ב-1955, ולכן היתה העלייה ביצוא במחירים קבועים, של 12 אחוזים בלבד.

לעליית המחירים בשוקי חוץ-לארץ לא היתה השפעה ניכרת על היצוא התעשייתי. היקף היצוא התעשייתי במחירים קבועים עלה ב-1956 לעומת 1955 ב-5 אחוזים, לעומת עלייה של 7 אחוזים במחירים שוטפים. במחירי יצוא פרי-ההדר חלה, לעומת זאת, עלייה גדולה, וכתוצאה מכך עלה ערך היצוא של ענף זה בשנת 1956, במחירים קבועים, ב-14 אחוזים בלבד, בהשוואה לעלייה של 28 אחוזים בערך היצוא במחירים שוטפים. גם מחירי היהלומים עלו, ויצואם במחירים קבועים עלה ב-14 אחוזים. פירוט יצוא המוצרים מובא בלוח ג'-4.

לוח ג'-4

יצוא המוצרים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

ענף היצוא	1955	1956	השינוי ב-1956 לעומת 1955	
			במיליוני דולאר	באחוזים
המוצרים החקלאיים	34.1	43.6	+ 9.5	+ 27.9
המוצרים התעשייתיים	32.8	35.2	+ 2.4	+ 7.3
היהלומים	20.6	24.5	+ 3.9	+ 19.0
יצוא אחר	1.4	3.2	+ 1.8	+ 128.6
סה"כ	88.9	106.5	+ 17.6	+ 19.8

המקור: משרד המסחר והתעשייה.

העלייה ביצוא התעשייתי לא היתה גדולה ביותר, אולם חל שיפור במיבנה יצוא זה. בשנת 1956 עלה בעיקר יצואם של מוצרים בעלי ערך-מוסף גבוה, כגון מוצרי פרי-ההדר, מוצרי-מזון אחרים, כימיקאליים ומוצרי מלאכת-מחשבת. שינויים אלה היו בחלקם תוצאה מהעובדה כי העונה היתה נוחה במיוחד לפרי-ההדר, ולכן עלה גם יצוא מוצרי פרי-ההדר, ובחלקם כתוצאה מעידוד ומהכוונה, על-ידי מתן התמיכה הממשלתית לערך-המוסף בלבד, ולא לסך הפדיון מיצוא. לעומת זאת ירד יצואם של מוצרים בעלי ערך-מוסף נמוך, כגון מכוניות ומוצרי-מתכת. ירידה זו נגרמה בעיקר בשל הצימצום בשוק התורכי, שהיה הקונה העיקרי של סחורות אלה. פירוט יצוא המוצרים לענפיו ניתן בלוח י"6 להלן. כתוצאה מההתפתחות שתוארה עלה בממוצע הערך-המוסף של היצוא התעשייתי כולו. אומדן הערך-המוסף מפורט בלוח ג'-5.

העלייה הגדולה ביצוא החקלאי בעל הערך-המוסף הגבוה, והעלייה באחוז הערך-המוסף של היצוא התעשייתי, הביאו לעלייה בת 11.5 מיליון דולאר, או 30 אחוז, בסך-כל הערך המוסף.

הפדיון ואומדן הערך-המוסף מיצוא המוצרים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

1956			1955			
הערך המוסף	אחוז הערך המוסף	הפדיון	הערך המוסף	אחוז הערך המוסף	הפדיון	
31.8	73	43.6	23.9	70	34.1	היצוא החקלאי
15.1	43	35.2	12.1	37	32.8	היצוא התעשייתי
4.2	17	24.5	3.5	17	20.6	היהלומים
51.1	49	103.3	39.5	45	87.5	סה"כ

המקור: חישובי בנק ישראל.

בחלוקת היצוא לפי ארצות-היעוד חל בשנת 1956 שינוי ניכר למדי, לעומת 1955, המתבטא בעיקר בירידת ערך היצוא לתורכיה, ובמידת-מה גם לארצות אחרות עמן מקיימת ישראל הסכמי-מסחר. היצוא לבריטניה ולארה"ב הגיע ב-1956, כבשנה הקודמת לה, ל-40 אחוז בערך מהיצוא כולו. בשנת 1956, כבשנה שקדמה לה, נשלחו סחורות-יצוא ל-80 ארצות בקירוב, אולם כ-90 אחוז מהיצוא נמכרו ל-20 ארצות בלבד.

בשנת 1956 קיימה ישראל עם 16 מדינות הסכמי-מסחר והסכמי-תשלומים, ועם שתי מדינות נוספות — הסכמי-תשלומים בלבד. במשך השנה נוספו בורמה ובראזיל לרשימת הארצות שקיימו בשנת 1955 הסכמי-מסחר עם ישראל.

בשנת 1956 היה קיים דיסאג'ו ביחס לסחר עם שש מדינות בלבד — תורכיה, יוגוסלביה, בראזיל, ארגנטינה, פולין והונגריה; בעוד שעל היצוא לאיטליה, לבורמה, להולאנד ולצרפת, אשר במסחר אתן היה לישראל עודף יבוא, גם אם היה צורך לשלם בעבורו במטבע חופשי — נשתלמה תמיכה מסויימת, אם כי קטנה יותר מזו ששולמה בעבור היצוא לארצות הדולאר, השטרלינג ומטבע חופשי אחר. התוצאה ממדיניות זו נראתה בעובדה כי היצוא לתורכיה וליוגוסלביה ירד במידה ניכרת למדי, ואילו היצוא לצרפת, לאיטליה ולבורמה — עלה.

מדיניות העידוד אינה הגורם היחידי המכוון את היצוא, ויש ארצות אשר היצוא אליהן תלוי במידה רבה בסחורות שאפשר לייבא משם, או לייצא אליהן. כך, למשל, עלה היצוא לדניה, אף שהשתתפות הממשלה בהזלת הוצאות-הייצור לא חלה על היצוא לארץ זו, והיצוא להולאנד ירד במידת-מה, על-אף ה"השתתפות".

השינויים בייצוד היצוא נראים יפה בלוח ג' 6. היצוא לארצות מטבע חופשי, ולארצות עמן מקיימת ישראל הסכמי-מסחר, ואשר במסחר אתן היה לישראל עודף-יבוא גם אם היה צורך לשלם בעבורו במטבע חופשי — עלה ב-35 אחוזים, בעוד שהיצוא לשאר ארצות הסכמי-המסחר ולארצות האחרות ירד ב-7 אחוזים.

גם ב-1956 היה לארצות עמן קשורה בהסכמי-תשלומים משקל רב בין ארצות ייעוד-

סוגי התשלום בעבור היצוא, 1955 ו-1956

השינוי ב־1956 לעומת 1955				1956				1955				
במיליוני דולאר		באחוזים		במיליוני דולאר		באחוזים		במיליוני דולאר		באחוזים		
15.7	+ 2.8	19.3	20.6	20.0	17.8							דולאר
34.7	+ 7.6	27.7	29.5	24.6	21.9							שטרלינג
57.7	+ 6.4	16.4	17.5	12.5	11.1							מטבע חופשי אחר *
												הסכמי־מסחר עם השתתפות הממשלה
35.0	+50.8	+20.0	+ 3.2	72.3	8.9	77.1	9.5	64.2	7.1	57.1	6.3	בהזלת הוצאות־הייצור **
5.5	+ 0.8	14.4	15.4	16.4	14.6							הסכמי־מסחר בלי "השתתפות" ***
—31.3	— 4.7	9.7	10.3	16.9	15.0							הסכמי־מסחר עם דיסאג'ו על היצוא ****
— 7.5	+68.2	— 2.4	+ 1.5	27.7	3.6	29.4	3.7	35.8	2.5	31.8	2.2	אחרים
19.8	+17.6	100.0	106.5	100.0	88.9							ס ה " כ

* מדינות בעלות מטבע חופשי, שלנבי היצוא אליהן ניתנת תמיכה — בלגיה, נרמניה המערבית, שוודיה ושווייצרית:

** איטליה, בורמה, הולאנד וצרפת.

*** איסלאנד, בולגריה, דניה, יוון, נורווגיה, פינלאנד, רומניה וברז"מ.

**** ארגנטינה, בראזיל, הונגריה, יוגוסלביה, פולין ותורכיה.

ה מקור: משרד המסחר והתעשייה.

היצוא ; אולם בעוד שבשנים הקודמות היה חלק הסחר עם ארצות אלה עולה בהתמדה, הרי בשנת 1956 הוא ירד במידה ניכרת למדי. סך כל היצוא לארצות הסכמי-המסחר ירד ב-0.6 מיליון דולאר בלבד, אולם חלקו בכלל היצוא ירד מ-40 אחוז ל-33.

לוח ג' 7

היצוא לארצות הסכמי-המסחר בהשוואה לכלל היצוא, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

1956			1955			
אחוז היצוא לארצות הסכמי המסחר	היצוא לארצות הסכמי המסחר	סך כל היצוא	אחוז היצוא לארצות הסכמי המסחר	היצוא לארצות הסכמי המסחר	סך כל היצוא	
49.2	18.9	38.4	62.7	21.4	34.2	היצוא התעשייתי ויצוא אחר
35.0	15.3	43.6	38.7	13.2	34.1	היצוא החקלאי
4.1	1.0	24.5	5.8	1.2	20.6	היהלומים
33.1	35.2	106.5	40.3	35.8	88.9	סה"כ

המקור : משרד המסחר והתעשייה.

ארצות אלה עדיין מהוות שוק חשוב ליצוא התעשייתי, אולם בשנת 1956 חדלו, זו הפעם הראשונה, מלהיות השוק העיקרי ליצוא זה. היצוא החקלאי ויצוא היהלומים נועדו בשנת 1956, כבשנים הקודמות, בעיקר לארצות מטבע חופשי.

(ב) יצוא-שירותים

לוח ג' 8

יצוא-השירותים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב-1956 לעומת 1955		1956	1955	
באחוזים	במיליוני דולאר			
-12.3	-0.9	6.4	7.3	התיירות
+24.2	+6.5	33.4	26.9	התחבורה
+4.6	+0.5	11.4	10.9	הביטוח
+64.7	+1.1	2.8	1.7	שירותי-ההון
+31.7	+2.6	10.8	8.2	הממשלה ושונות
+17.8	+9.8	64.8	55.0	סה"כ

המקור : הלשכה ליועץ כלכלי, האוצר.

סך כל ההכנסות מיצוא-שירותים עלה מ־55 מיליון דולאר ב־1955 ל־65 מיליון בשנה הנסקרת. העלייה העיקרית חלה בהכנסות מתחבורה, ובהן היה עיקר העלייה — מתחבורה ימית: מ־20.5 מיליון דולאר ב־1955 ל־27.4 מיליון ב־1956. ההכנסה באה ברובה מהובלת מיטענים, שהגיעו ל־20.7 מיליון דולאר בשנת 1956, בעוד שרק 3.8 מיליון נתקבלו מהובלת נוסעים ו־3 מיליון משירותי־נמל. עלייה זו נגרמה בחלקה בשל עליית־מחירים: מחירי התחבורה עלו ב־9 אחוזים בערך ב־1956, לעומת 1955, ולכן עלה ערך שירותי התחבורה שסופקו, במחירים קבועים, ב־14 אחוזים בלבד.

ברוב סעיפי יצוא־השירותים חלו עליות, פרט להכנסות מתיירות — שב־1956 היו נמוכות במידת־מה מאשר ב־1955, כתוצאה מהירידה במספר התיירים לרגל המתיחות הבטחונית.

3. היבוא

היקף יבוא־המוצרים, במחירים קבועים, עלה ב־2 אחוזים בלבד, אם כי במחירים שוטפים הוא עלה בקרוב ל־9 אחוזים, שכן מחירי מוצרי־היבוא עלו ב־6 עד 7 אחוזים במוצצ, בשנת 1956. היבוא הכולל עלה מ־427 מיליון דולאר ב־1955 ל־529 מיליון ב־1956.

לוח ג' 9

יבוא־המוצרים והשירותים, 1955 ו־1956, במיליוני דולאר

השינוי ב־1956 לעומת 1955		1956	1955	
באחוזים	במיליוני דולאר			
+ 8.7	+ 29.2	362.8	333.6	המוצרים
+ 78.8	+ 73.4	166.5	93.1	השירותים
+ 24.0	+ 102.6	529.3	426.7	סה"כ

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והלשכה לייצוא כלכלי, האוצר.

(א) יבוא־המוצרים

העלייה העיקרית ביבוא־המוצרים בשנת 1956, שהמשיכה את המגמה שניכרה ב־1955, היתה ביבוא נכסי־ההשקעה, אשר יבואם, במחירים שוטפים, עלה ב־27 מיליון דולאר. עלייה קטנה יותר נסתמנה גם ביבוא מוצרי־הצריכה, בעוד שיבוא חומרי־הגלם ירד במקצת. ערך היבוא בניכוי יבוא נכסי־ההשקעה עלה בשנה הנסקרת בפחות מאחוז אחד, לעומת 1955.

הרכב יבוא-המוצרים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב־1956 לעומת 1955		1956	1955	
באחוזים	במיליוני דולאר			
א. מוצרי־הצריכה				
+ 9.2	+ 4.7	56.0	51.3	המעובדים
+ 1.0	+ 0.3	29.6	29.3	מזון
+17.0	+ 2.7	18.6	15.9	מוצרים אחרים
+27.9	+ 1.7	7.8	6.1	מוצרים בני־קיימא
— 1.2	— 2.1	170.0	172.1	ב. חומרי־הגלם
+ 3.6	+ 1.5	42.7	41.2	לתעשיית־המזון
+ 2.0	+ 2.1	105.4	103.3	לתעשיות אחרות
—10.2	— 1.5	13.2	14.7	לחקלאות — מספוא
				לחקלאות — חומרים
—32.6	— 4.2	8.7	12.9	אחרים
+35.2	+27.0	103.7	76.7	ג. נכסי־ההשקעה *
+52.2	+12.0	35.0	23.0	ציוד תעשייתי
+42.6	+ 4.0	13.4	9.4	ציוד חקלאי
+11.1	+ 0.4	4.0	3.6	ציוד אחר
+50.0	+ 7.2	21.6	14.4	חומרי־בנייה
+12.9	+ 3.4	29.7	26.3	תחבורה
— 1.8	— 0.6	32.4	33.0	ד. הדלק
+40.0	+ 0.2	0.7	0.5	יבוא אחר
+ 8.7	+29.2	362.8	333.6	סה"כ

* חלוקת הסעיפים של נכסי-ההשקעה המובאת כאן אינה תואמת את זו המובאת בספרים ה' ר"י בנ"ל שונים בהגדרות.
ה מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והלשכה לייצוא כלכלי, האוצר.

הרכב יבואי-המוצרים במחירים קבועים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב-1956 לעומת 1955, במחירי 1956	במחירי שוטפים	1955	1956	במחירי שוטפים	במחירי שוטפים
מוצרי-הצריכה	51.3	56.4	56.0	0.4	0.7
חומרי-הגלם	172.1	180.7	170.0	10.7	5.9
נכסי-ההשקעה	76.7	82.1	103.7	21.6	26.3
הדלק	33.0	36.0	32.4	3.6	10.0
סה"כ	333.1	355.2	362.1	6.9	1.9

המקור: חישובי בנק ישראל.

מלוח ג' 11 נראה כי יבוא נכסי-ההשקעה במחירים קבועים עלה במידה ניכרת (בקרוב ל-30 אחוז), ואילו ביבוא האחר, במחירים קבועים, חלה ירידה של כ-5 אחוזים ויבוא הדלק ירד אף ב-10 אחוזים.

העלייה ביבוא, במחירים שוטפים היתה גדולה משיעור גידול האוכלוסייה. בשנת 1955 עמד היבוא על 191 דולאר לנפש, בעוד שבשנת 1956 הוא הגיע ל-199 דולאר — כלומר שחלה בו עלייה בת 4 אחוזים, המהווה המשך למגמה של השנים הקודמות: עלייה מתמדת ביבוא-לנפש. לעומת זאת, חלה ירידה ביבוא-לנפש במחירים קבועים. היבוא בשנת 1955, במחירי 1956, עמד על 202 דולאר לנפש, כלומר חלה בו ירידה של 2 אחוזים בערך. במשך כל שנה ושנה מאז 1953 חלה עלייה מתמדת גם ביבוא-לנפש במחירים קבועים, ולכן יש בירידה ב-1956 משום שינוי מן המגמה הקודמת. היבוא לצריכה, כלומר סך היבוא בניכוי היבוא הישיר והעקיף המיועד להשקעות, היה ב-1955 בגובה של 224 מיליון דולאר, ואילו ב-1956 — 222 מיליון דולאר. היבוא לצריכה ירד מ-134 דולאר לנפש ל-127 דולאר, ובמחירים קבועים — מ-142 דולאר לנפש ל-127 דולאר.

גם ב-1956 היו ארה"ב, גרמניה המערבית ובריטניה הספקים העיקריים של היבוא. היבוא מארצות אלה היווה 60.6 אחוזים מסך כל היבוא ב-1956, לעומת 58.6 אחוזים מסך כל היבוא ב-1955.

משקלן של הארצות עמן מקיימת ישראל הסכמי-מסחר קטן יותר ביבוא מאשר ביצוא, והוא עמד בשנת 1956 על 16.7 אחוזים מהיבוא, לעומת 18.9 אחוזים בשנת 1955. כל העלייה ביבוא התרכזה ביבוא מארצות מטבע חופשי. חלוקת היבוא לפי סוגי התשלומים תמורתו ניתנת בלוח ג' 12.

לוח ג' 12

כוגי התשלום בעבור היבוא, 1955 ו-1956*, במיליוני דולאר ובאחוזים

1956		1955		
באחוזים	במיליוני דולאר	באחוזים	במיליוני דולאר	
32.6	118.2	28.4	94.7	דולאר
9.1	32.9	11.8	39.5	שטרלינג
25.7	93.1	24.9	82.9	מטבע חופשי אחר
				הסכמי-מסחר עם תשלום
				השתתפות הממשלה
76.0	8.6	275.6	31.4	בהזלת הוצאות הייצור
				הסכמי-מסחר
				בלי תשלום השתתפות
4.4	15.9	4.2	13.9	הסכמי-מסחר עם
				דיסאג'ו על היצוא
3.6	13.3	6.2	20.7	אחרים
24.0	16.0	87.2	58.0	
		26.4	16.0	
		88.1	53.5	
100.0	362.8	100.0	333.6	סה"כ

* ראה ההערות ללוח ג' 6.
המקור: משרד המסחר והתעשייה.

(ב) יבוא-השירותים

לוח ג' 13

יבוא-השירותים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב-1956 לעומת 1955		1956	1955	
באחוזים	במיליוני דולאר			
— 4.5	— 0.1	2.1	2.2	הנסיעות לחו"ל
+ 22.5	+ 3.8	20.7	16.9	התחבורה
+ 15.1	+ 1.8	13.7	11.9	הביטוח
+ 25.1	+ 5.1	25.4	20.3	שירותי-ההון
+ 150.2	+ 62.8	104.6	41.8	הממשלה ושונות
+ 78.8	+ 73.4	166.5	93.1	סה"כ

המקור: המשכה ליעוץ כלכלי, האוצר.

ההוצאות על שירותים עלו מ-93.1 מיליון דולאר ב-1955 ל-166.5 מיליון ב-1956, כלומר שחלה עלייה של כ-80 אחוז. אף כי נרשמו עליות ברובם הגדול של סעיפי ההוצאה, הרי העלייה העיקרית חלה בהוצאות הממשלה, אשר גדלו ב-150 אחוז בקירוב.

הוצאות התחבורה הימית עלו מ-9.1 מיליון דולאר ב-1955 ל-12 מיליון ב-1956, בעוד שהוצאות התחבורה האווירית עלו מ-7.8 מיליון דולאר ב-1955 ל-8.6 מיליון ב-1956. הסעיפים העיקריים בהוצאות התחבורה הימית בשנת 1956 היו: שירותי-נמל — 4.1 מיליון דולאר; קניות דלק ותיקונים בחו"ל — 4.4 מיליון; חכירת אניות — 2.1 מיליון. ההכנסות מתחבורה עולות על ההוצאות על תחבורה, משום שהיבוא נרשם בערכי ס"ף, הכוללים את ההובלה.

שירותי-ההון, הכוללים דיבידנדות ורווחים של משקיעי-חוץ (אשר בחלקם חזרו והשקיעו בארץ) וריבית ודמי-עמלה של בנקים על התחייבות הממשלה (כולל ריבית מצטברת על איגרות מלווה-העצמאות ומלווה-הפיתוח) — עלו מ-20 מיליון דולאר ל-25 מיליון בקירוב.

4. מענקים ותקבולים חד-צדדיים אחרים

אם כי סך כל התקבולים החד-צדדיים לא הגיע לרמת-השיא של 1954 (263.4 מיליון דולאר), הרי בהשוואה ל-1955 חלה ב-1956 עלייה ניכרת בסך כל המענקים והתשלומים החד-צדדיים האחרים שנתקבלו. סך-כל המענקים הגיע ל-243.1 מיליון דולאר, כלומר 32.7 מיליון יותר מאשר ב-1955.

לוח ג' 14

המענקים, התרומות ותקבולים חד-צדדיים אחרים, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

השינוי ב-1956 לעומת 1955		1956	1955	
במיליוני דולאר	באחוזים			
+ 6.6	+ 12.3	60.4	53.8	העברות פרטיות
+ 0.2	+ 0.2	87.7	87.5	השילומים מגרמניה
				מענק ממשלת ארה"ב
- 13.8	- 66.0	7.1	20.9	וסיוע טכני
+ 39.7	+ 82.3	87.9	48.2	העברות המוסדות היהודיים
+ 32.7	+ 15.5	243.1	210.4	ס ה כ

ה מקור: הלשכה לייעוץ כלכלי, האוצר.

ה"העברות הפרטיות" כוללות העברות פרטיות של תושבים ועולים, פיצויים אישיים מגרמניה ומתנות. "העברות המוסדות היהודיים" כוללות גם את מלווה הביסוס, והעברות המוסדות בסחר-רות. פירוט הסעיפים ניתן בלוח ג' 1.

חלק גדול יותר מן המענק שנתקבל בשנת 1956 ניתן בצורת מילווה. בשנת 1955 נתקבלו מממשלת ארה"ב סחורות ושירותים בסכום כולל של 50.2 מיליון דולאר, כמענק וכעודפי תוצרת חקלאית. מסכום זה ניתנו 29.7 מיליון דולאר כהלוואות. בשנת 1956, לעומת זאת, נתקבלו מממשלת ארה"ב סחורות ושירותים בסך כולל של 46.1 מיליון דולאר (הירידה היתה איפוא בת 4 מיליון בלבד); אולם רק 6.7 מיליון מסכום זה היו מענק, ואילו 32.6 מיליון ניתנו כהלוואות לזמן-ארוך, אשר יוחזרו במטבע ישראלי, ו-8.1 מיליון דולאר שולמו מייד לממשלת ארה"ב, במטבע ישראלי.

נוסף על המענק ניכרת ירידה בהכנסות רק בסעיפי המתנות וההעברות בסחורות. בשנת 1956 נתקבל מהקהילות היהודיות באמריקה מילווה-ביסוס חדש, על חשבון ההכנסות העתידיות של המגבית, בגובה של 28.8 מיליון דולאר; וזאת — נוסף על העלייה הניכרת — כמעט 50 אחוז — בהכנסות הרגילות של המוסדות היהודיים.

ההכנסה מהשילומים נשארה בשנת 1956 באותה הרמה של שנת 1955. בשתי השנים היה חלק מסחורות השילומים על-חשבון השנים הבאות.

מגמת העלייה בהכנסות מהפיצויים האישיים מגרמניה — נמשכת, והכנסות אלה הגיעו בשנת 1956 ל-26 מיליון דולאר בערך.

5. תנועות-ההון וחובות-המדינה

סך-כל חובות-המדינה במטבע-חוץ (כולל חובות הממשלה או בערבות הממשלה), פרט להתחייבויות-על-תנאי הניתנות עם פתיחת איגרות-אשראי¹ ליבוא, עלה מ-450 מיליון דולאר בסוף 1955 ל-501 מיליון בסוף 1956, כלומר שחלה עלייה של כ-51 מיליון דולאר, או 11 אחוזים.

העלייה בסכום איגרות מילווה-העצמאות ואיגרות מילווה-הפיתוח (הכוללת עלייה בת 2.4 מיליון דולאר בערך הריבית-המצטברת) היוותה את מרבית העלייה בהתחייבויות. העלייה בהתחייבויות במטבע-חוץ פרט למילווה העצמאות ולמילווה הפיתוח היתה בת 3.9 מיליון דולאר בלבד. בשנת 1956 חל שינוי ניכר למדי בהרכב ההתחייבויות לפי מועדי-הפרעון. משקל ההתחייבויות לזמן-ארוך — פרט למילווה-העצמאות ולמילווה-הפיתוח — וההתחייבויות לזמן-בינוני ירד מ-49 אחוזים מכלל ההתחייבויות ב-1955 ל-41 אחוזים ב-1956, בעוד משקל ההתחייבויות לזמן-קצר עלה מ-7 אחוזים ל-10 אחוזים מכלל ההתחייבויות. גם משקל מילווה-העצמאות ומילווה-הפיתוח עלה. כן שולם בשנת 1956 חוב של 6.1 מיליון דולאר לבנק המרכזי של פינלאנד, שניתן לפני כחמש שנים במסגרת הסכם-המסחר כדי להקל על הקניות באותה ארץ.

בשנת 1956 נתקבלו מממשלת ארה"ב הלוואות נוספות. 22.1 מיליון דולאר נתקבלו לקניית עודפים חקלאיים, ו-10.5 מיליון דולאר — כחלק מהמענק. הלוואות אלה ניתנות ברובן לזמן-ארוך, ויש אפשרות להחזירן במטבע ישראלי. כן עלו במשך השנה פקדונות ממשלת ארה"ב הנובעים ממכירת עודפי-מוזון וממכירת ספרים (תוכנית I.M.G.²) ב-8.1 מיליון דולאר, כלומר שתמורת חלק מעודפי-התוצרת ובעבור הספרים שולם במזומנים.

¹ איגרת אשראי — Letter of Credit.

² תוכנית יבוא הספרים מארה"ב — Informational Media Guaranty Program.

מצבת חובות-המדינה, 1955 ו-1956, במיליוני דולאר

31.12.56 לעומת 31.12.55		3.12.56		30.6.56		31.12.55	
במיליוני דולאר	באחוזים	במיליוני דולאר	באחוזים	במיליוני דולאר	באחוזים	במיליוני דולאר	באחוזים
מילווה-העצמאות							
+24.0	+47.5	49	245.8	47	220.2	44	198.3
ומילווה-הפיתוח							
שאר התחבוביות							
— 4.0	— 6.2	30	149.1	32	152.5	35	155.3
לזמן-ארוך							
התחבוביות							
—12.5	— 8.2	11	57.3	14	68.1	14	65.5
לזמן-בינוני							
התחבוביות							
+59.0	+18.3	10	49.3	7	30.6	7	31.0
לזמן-קצר							
+11.4	+51.4	100	501.5	100	471.4	100	450.1
סה"כ							

המקור: האגף למטבע חוץ, האוצר.

מצב התחבוביות-המדינה במטבע-חוץ, הכולל את החובות למלווים השונים, ואת יתרות מטבע-החוץ אשר יש לנכות מהם, מפורט בלוח ג' 16. מכל תנועות-ההון (המובאות בחלק ג' של מאזן-התשלומים — לוח ג' 1) הושטו בלוח זה ההשקעות מחו"ל, אשר אין לגביהן מספר כולל מצטבר.

סך כל התחבוביות המשק במטבע-חוץ הוא סכום המילואות בניכוי היתרות במטבע-חוץ. בסוף 1954 הוא עמד על 354 מיליון דולאר, בסוף 1955 עלה ל-417.5 מיליון, ובסוף 1956 — ל-506.2 מיליון.

סך כל ההשקעות מחו"ל — פרט להעברות-הון של עולים — הסתכם בשנת 1956 ב-6.9 מיליון דולאר, לעומת 15.8 מיליון ב-1956. סכום זה כולל את השקעותיהן של חברות-ביטוח וחברות-סרטים זרות, וכן רווחים של משקיעי-חוץ שהושארו בארץ. ירידה ניכרת למדי במלאי-הדלק בארץ הורידה את סכום ההשקעות. כן נוספו בשנה זו השקעות בחו"ל, בסכום של 2.4 מיליון דולאר, הכולל השקעות בחברת "אינקודה" הפועלת בחבש. ההשקעות נטו מחו"ל הסתכמו איפוא ב-4.5 מיליון דולאר בלבד (לעומת 13.7 מיליון בשנת 1955).

סכום היתרות במטבע-החוץ מושפע על-ידי התגודות העונתיות בתקבולים. מניתוח התגודות הללו בארבע השנים האחרונות מסתבר כי התקבולים גבוהים יותר בחודשים דצמבר עד יוני, ונמוכים בחודשים אוגוסט עד נובמבר. בגלל תופעה זו מתחילות יתרות מטבע-החוץ של המדינה לעלות בדרך-כלל בדצמבר, הן מוסיפות לעלות עד יוני, ויורדות בחודשים יולי עד נובמבר.

התחייבויות המדינה במטבע-חוץ, 1954 עד 1956, במיליוני דולאר

31.12.56	31.12.55	31.12.54	
א. הלוואות לזמן-בינוני ולזמן-ארוך			
245.5	198.3	166.1	מילוה-העצמאות ומילוה-הפיתוח
			הלוואות ופקדונות מממשלת ארה"ב,
72.3	31.6	—	במסגרת המענק
149.1	155.3	156.9	הלוואות אחרות לזמן-ארוך
57.3	71.6	65.0	הלוואות לזמן-בינוני
524.5	456.8	388.0	סה"כ
ב. הלוואות לזמן-קצר			
49.3	31.0	27.0	הלוואות לזמן-קצר
6.4	2.2	2.5	התחייבויות על-חשבון הסכמי-מסחר
17.6	22.0	23.5	פקדונות-חוץ בבנקים מקומיים
73.3	55.2	53.0	סה"כ
ג. יתרות מטבע-החוץ			
81.6	89.3	80.3	פקדונות בחו"ל
5.3	4.1	5.6	יתרות על-חשבון הסכמי-מסחר
4.7	1.1	1.1	הזהב המוניטארי
91.6	94.5	87.0	סה"כ

התנודות העונתיות ניכרות בעיקר בהכנסות מיצוא. ההכנסות בשיאן בחודשים פברואר עד מאי (חודש-השיא הוא מארס), משום שאלה הם החודשים בהם מתקבל רוב ההכנסות מיצוא פרי-ההדר. חודש-השפל בהכנסות מיצוא הם יוני עד נובמבר.

ההכנסות מהמוסדות היהודיים וממילות הפיתוח הן בשיאן בחודשים דצמבר וינואר, ואילו חודש-השפל הם ספטמבר ואוקטובר, אף כי גם בשאר חודש-הקיץ ההכנסות גמוכות, יחסית. התשלומים על-חשבון מילוה-הביסוס העלו את ההכנסות בחודשים מסוימים, כגון מארס ואפריל 1954, וכן מאי, יוני ויולי 1956, והשפיעו על רמת-היתרות באותם החודשים.

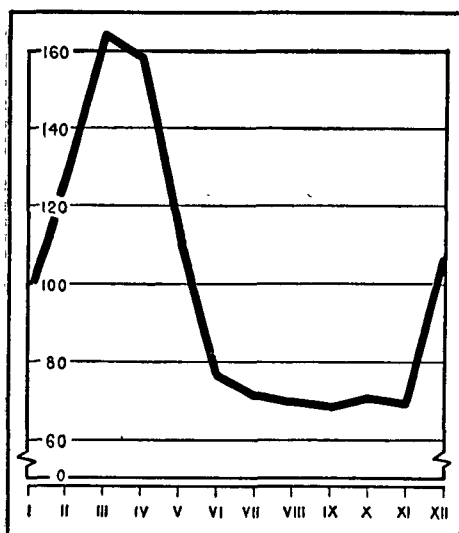
בהכנסות ממענק ממשלת ארה"ב ניכרת לרוב עלייה בחודשים האחרונים של שנת-הכספים האמריקנית — יוני, בעיקר — כנראה עם סיום החשבונות לשנה החולפת.

בהכנסות מן השילומים ניכרות תנודות עונתיות בסעיף אחד בלבד: התקבולים בעבור דלק

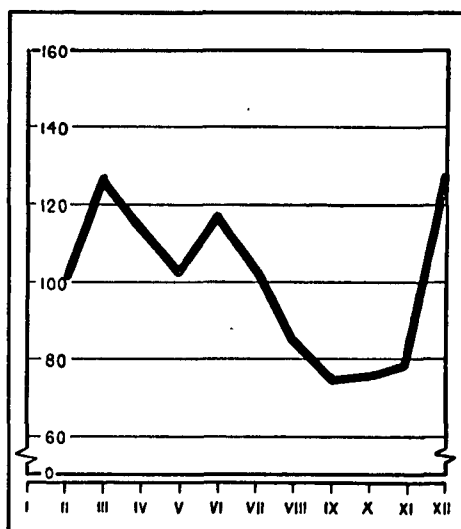
מתקבלים בשני חצאים שווים, בחודשים אפריל ואוגוסט, והם מעלים את ההכנסות בחודשים אלה. סיכום תנועת ההון נטו, המפורטות בחלק ג' של מאזן-התשלומים (לוח ג'-1), מראה כי התחביויות המשק לחו"ל גדלו בשנת 1956 ב-93 מיליון דולאר.

העונתיות בתקבולי מטבע-חוץ, 1953 עד 1956

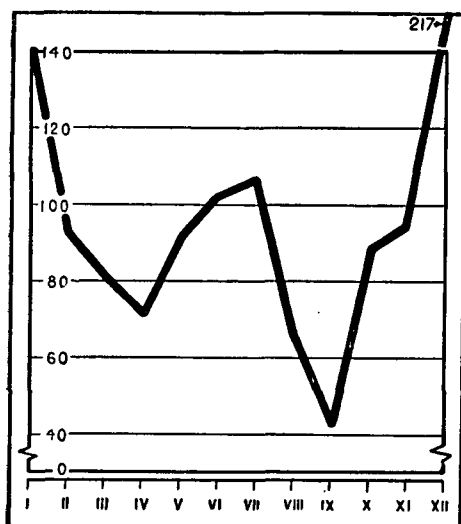
ציור ג'-3
ההכנסות מיצוא

ציור ג'-2
סך-כל התקבולים

ציור ג'-5
תקבולי מוסדות-הציבור

ציור ג'-4
הכנסות מילווה-העצמאות
ומילווה-הפיתוח

